

Francesc Gisbert. Professor i escriptor

QUÈ FAREM?

Els reptes de la llç actual

Il·lustració d'Arthur Rackham.
Rondalles de Grimm. Jovenut

Fa poc, una amiga mestra em comentava esborronada que els seus alumnes no s'emocionen, com els d'abans, amb els contes de Grimm o Perrault, i els joves tampoc connecten igual amb *La crida del bosc* o *L'illa del tresor*. Sentireu que el llibre perilla davant formats més moderns, diguem-ne, digitals. El que realment canvia és la forma de llegir i, per tant, de narrar. Perquè hem passat d'una cultura mil·lenària de la paraula (oral i escrita) a una cultura de la imatge (en pantalla i en mòbil). Si canvia la forma de llegir i entendre, no creieu que hem de canviar també la forma d'ensenyar i divulgar la literatura? Provaré d'enumerar quins són els reptes a què s'enfronta la literatura per a infants i joves ara com ara, des de la meua experiència d'autor, docent i investigador. I aportaré algunes conclusions derivades de l'estudi *Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana* (Bromera, col·lecció Didàctiques), generalitzables a tot l'àmbit lingüístic català.

Què fem a casa?

Les escoles actives i les famílies implicades, carregades de bones intencions, s'escarrassen a la recerca del lector perdut en la travessia incerta de la infantesa a la joventut. Condició prèvia a adquirir

Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana

Francesc Gisbert

el gust per la lectura és adquirir el gust d'escoltar. El món seria ben diferent si les persones aprenguérem a escoltar des de menuts i, en créixer, no oblidàrem aquesta facultat. Sóc d'una generació que va conèixer àvies que contaven rondalles a la vora del foc o veïns que explicaven batalletes de la joventut asseguts al portal de casa. Els narradors orals i espontanis són una espècie en perill d'extinció. L'escola ha hagut d'assumir una missió que, com tantes d'altres, no era seua. El mestre, a més d'ensenyar alguna cosa, ha de transmetre valors, fer de pare, mare, avi, germà major i tots els papers de l'auca. El professor de literatura, per tant, ha de ser primer que res un hàbil narrador d'històries, ara llegint-ne fragments, adés explicant-ne oralment, però sempre esperonant la curiositat. Les classes magistrals, teòriques i d'activitats mecàniques no fan lectors, fan avorrir la lectura. Les lectures obligades, sense un treball previ i simultani de motivació, dinàmic i variat, també. Quan jo estudiava filologia a la universitat (i tinc molt bons records dels professors), no ens van ensenyar com fer classe. Això no entrava als temaris i ho vam haver d'aprendre amb la pràctica, com qui diu, en entrar a la batalla. Els primers anys, feia el que podia. Però a poc a poc he anat adonant-me dels encerts i de les errades, he intentat, i continuaré intentant sempre, en la mesura de les meues possibilitats, canviar, aprendre, evolucionar, cap a unes classes més pràctiques, dinàmiques i engrescadores. És difícil. I tant. No sempre reeixim. Però és el que toca fer.

Hi ha dos gèneres especialment rellevants en l'animació lectora que es poden impulsar des de casa i

des de l'escola: el conte i la poesia. La rondalla és un gènere ben viu en la literatura infantil, i fonamental en el foment lector, des del conte modern a la rondalla genuïna, amb el vestit nou de llibres il·lustrats, passant per la rondalla com a tècnica o planter d'històries, a l'estil de Gianni Rodari. Es nota el pes de l'herència de la rondallística en la consolidació de l'imaginari dels nostres autors, alguns dels quals, a més d'escriure, són hàbils narradors orals (Carles Cano, Llorenç Jiménez, Caterina Valriu...).

Pel que fa a la poesia infantil, les tècniques populars que inciten al joc (repeticions, jocs de paraules, ritmes marcats...) i la simbiosi amb la il·lustració la converteixen en un estímul per llegir jugant. Fins als noranta, hi havia la figura heroica i solitària de Joana Raspall. El mestratge i l'exemple de Raspall va afavorir tota una escola de poesia infantil. Malgrat que la majoria d'editorials incorporen títols de poesia als seus catàlegs, només existeix una col·lecció específica, Vagó de Versos, en Andana Edicions, una col·lecció que mostra les dues línies complementàries del gènere: antologies d'autors consagrats (Estellés, Granell, Piera, Papasseit o Marçal) i autors infantils (Andreu Galan, Fina Girbés o Martina Escoda). La poesia no pot ser la germana pobra de la classe de literatura; n'ha de ser una peça central, amb jocs, tallers, exercicis que ensenyen què és i com es crea el llenguatge retòric.

Què fem a escola?

Hi ha coneixements que s'ensenyen –la història, la gramàtica, les matemàtiques...– i hàbits i valors que es transmeten. Sovint, fem extrems i ens escarotem quan analitzem els índexs de lectura: «La gent no llig!»

I els mestres... llegim? Som conscients que tenim el deure d'estar al dia de les novetats literàries? Com pot despertar el plaer de la lectura algú que no llig que o no llig tant com hauria de llegir? «No tenim temps.» Confiaríem en un metge que no llig revistes de medicina ni s'informa de noves malalties i metodologies? Confiaríem en un arquitecte que repeteix les tècniques de construcció que va aprendre fa trenta o quaranta anys? Mestre és aquell que no deixa mai de ser alumne i d'aprendre coses noves, no el que té un títol o una plaça assegurada. Hem de recuperar la il·lusió per la nostra feina, tan infravalorada per la societat i els problemes del dia a dia.

De «la lectura és un plaer» hem passat a «la lectura és una obligació». I no ens hem adonat que obligar a llegir –el mateix per a tots, gats i gossos– és la millor forma d'avorrir-la. En la mesura que s'ha convertit en un objecte de consum escolar, com els llibres de text, els compassos o l'equipatge d'educació física, és una obligació, un tràmit. Una activitat associada a l'escola, i a la classe de llengua, no al lleure i l'entreteniment.

Fer llegir no és sinònim de fer lectors. Fer lectors és sinònim de gaudir llegint: el gran repte de l'escola, de les famílies i de tots els mediadors. La classe de literatura serà pràctica o no serà. Hem de comentar llibres amb els alumnes, no limitar-nos a fer-los memoritzar noms, dates i moviments. Hem d'ensenyar-los a escriure, a dramatitzar, a contar un conte... I fer-los participar, experimentar, sentir les emocions dels llibres. Hem de fer-los sentir por, amor, odi, tendresa, ressentiment, humor... i no hi ha fórmules màgiques, hem d'anar provant, experimentant, aprenent. Els alumnes lligen molt més que els pares, tres o quatre llibres per trimestre. Poden obtenir bones notes, aprovar els controls i els treballs. I què? És una feina perduda si fora de l'escola no han d'obrir un llibre. L'escola (primària, secundària, universitat) s'ha de

Mestre és aquell que no deixa mai de ser alumne i d'aprendre coses noves, no el que té un títol o una plaça assegurada.

replantejar la forma d'ensenyar, i, en el nostre cas, d'ensenyar literatura. Tots els docents haurien de llegir i aplicar les tècniques d'animació a la lectura i la filosofia de **Com una novel·la**, de Pennac; **Poemania**, d'Anna Ballester, o **Més contes, per favor**, de Lluch, Jiménez i Portell, només tres dels múltiples materials a l'abast.

Què fem amb les editorials? I amb les llibreries?

Som del mateix país si dius «Bon dia» i et contesten amb un «Bon dia». Aleshores, per què editem com països i llengües distintes? Els autors publiquen preferentment en les editorials del seu àmbit geogràfic. No per gust, sinó perquè venen més a casa que fora. Els catalans compreu llibres d'autors valencians que escriuen en la seua variant? I els balears o valencians? La presència regular d'autors valencians o balears en editorials catalanes és simbòlica, no tant a la inversa. La variant de llengua geogràfica no ha de ser una barrera, sinó un pont, per mostrar que la diversitat lingüística del món comença per casa nostra.

D'altra banda, el món editorial va entrar, als noranta, en una cursa desenfrenada per publicar sense rigor de la qual la crisi no ens ha fet aprendre la lliçó, en-

cara. Hi ha un excés de publicacions que escurça la vida de les novetats. En uns pocs mesos, les novetats es retiren de les llibreries i pocs se'n recorden. L'exigència de les distribuïdores per cobrar els dipòsits n'és una causa, però no l'única. És molt trist veure llibreries amb locals immensos i prestatgeries mig buides. El model d'editor també ha canviat. Ja no és aquell editor artesanal a l'anglesa, un savi en la seua matèria que triava, orientava els autors, buscava nous valors, es preocupava de tot el procés... Cadascú que jutge per la seua experiència. Hi ha de tot. Ara tenim un editor empresari, que vol beneficis. I el model de llibreter? Molts llibreters es queixen que la gent no entra a les llibreries. Tenen raó. Cal canviar la forma de vendre. Quantes llibreries inverteixen en aparadors cridaners, activen comptes de Twitter, grups de Whatsapp o de Facebook ben treballats, fomenten clubs de lectura, organitzen concursos, programen animacions lectores per a infants... Quantes llibreries són espais vius i quantes magatzems amb el dependent rere el taulell, avorrit, esperant que entren els clients?

Generem un cercle viciós: com que la vida de les novetats és curta, cal publicar molt i ràpid, perquè parlen de tu i ser sempre «novetat», ja que si no ets una novetat no existeixes. Les editorials demanen originals, saben que quan un llibre envelleix ja no se'n parla, i els autors cauen en la trampa d'escriure ràpid –sinònim de malament–. Els anys han passat i encara no hem creat un mercat sòlid i compartit de lectors en català. Al Principat, hi ha un mínim teixit social. A les Balears i el País Valencià, la dependència del mercat escolar, l'únic consolidat –per ara, tot i els bancs de llibres–, és total. Crida l'atenció l'interès d'algunes administracions perquè les famílies no tinguen necessitat d'invertir diners en la compra de llibres, quan el que haurien de fomentar és l'in-

terès social i humà en la necessitat de llegir i comprar llibres. L'èxit es valora per les vendes immediates. Tots aspirem al *best-seller*. La majoria de clàssics no van ser *best-sellers* de seguida, sinó passats uns anys, de vegades dècades o lustres. Els clàssics són els llibres que suren en el mar del temps; quan la majoria s'afonen, ells perviuen. El somni i l'objectiu de tot escriptor i editor hauria de ser crear llibres clàssics –immortals–, no supervendes efímers.

Què en fem de la promoció?

Quan vaig començar a escriure pensava, ingènuament, que el paper d'un escriptor era escriure, i que, de vendre, ja se n'encarregava l'editorial. Il·lús. Si vols vendre, t'ho has de treballar. Els lectors no cauen del cel. La LIJ és un dels pocs productes que no es publicita directament als seus consumidors, sinó pel filtre de mediadors (pares, mestres, bibliotecaris). Per què? Això explica que els índexs de lectura voluntària, entre infants, siguin acceptables. Però quan arribem a l'adolescència hi ha una fuga en massa. Si no fem cas a pares i mestres a l'hora de triar els amics, les parelles, la roba, els vicis, les diversions..., els en farem per a triar els llibres? L'èxit de les sagues de moda, tipus bruixots adolescents, vampirs enamoradissos o lluitadors distòpics, s'explica, primer, pel màrqueting, i després, perquè van a buscar els lectors. No esperen que recomanen el llibre a escola o al panell de la biblioteca. Els joves es compren els llibres perquè senten, comenten que són bons. El foment de la lectura passa per la conquesta de Tuenti i Instagram, i tots els nous mons

que vindran darrere, amb comentaris, cites i fotos de llibres.

Què en fem dels autors?

Escriure ràpid i damunt vendre obliga a no eixir de la zona de confort. Es busca la fórmula d'èxit: repetir motlles, arguments que han agradat. Si has tingut èxit en una novel·la romàntica, en una d'intriga, en una de suspens... tens tendència a repetir la fórmula. L'art és risc. No confort. Busqueu nous reptes, noves dificultats, arrisqueu-vos a caure. La literatura adolescent pateix d'un excés de joveçols problemàtics, de famílies desestructurades, de germans repel·lents, d'enamoraments pastosos... Un dels gèneres que està posant-se de moda, sense haver descobert la sopa d'all, és el dels llibres pont. Obres lleugeres, trames dinàmiques, sense una dificultat excessiva, que poden interessar un horitzó lector ampli, més enllà d'una edat determinada. Ho va aconseguir, fa tants anys, Manuel de Pedrolo, amb *Mecanoscrit del segon origen*.

Al capdavant, moltes preguntes genèriques i massa respostes discutibles. La literatura, com tantes altres coses, ha d'evolucionar. Potser l'encertem, potser no. Els lectors d'avui no són com els lectors d'ahir, ni com els lectors de demà. Els mestres i les famílies tampoc. Escriure, com ensenyar, és un ofici de risc. Atrèvim-nos a canviar.

